

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОБҐРУНТУВАННЯ ОЦІНКИ ТЕХНІКО-
ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ОБ'ЄКТІВ ІНФРАСТРУКТУРИ
ПРОДОВОЛЬЧОГО КОМПЛЕКСУ**

У статті висвітлено питання розробки методичних підходів до оцінки забезпечення продовольчого комплексу об'єктами виробничої інфраструктури, досліджено стан вивченості проблеми щодо сутності управління інфраструктурою продовольчого комплексу, виокремлено її складові елементи, визначено систему показників, що застосовуються при здійсненні оцінки фактичного стану та ефективності використання виробничої інфраструктури продовольчого комплексу.

Ключові слова: продовольчий комплекс, харчова промисловість, виробнича інфраструктура, управління інфраструктурою.

В статье отражен вопрос разработки методических подходов к оценке обеспечения продовольственного комплекса объектами производственной инфраструктуры, исследовано состояние изученности проблемы сути управления инфраструктурой продовольственного комплекса, выделены ее составные элементы, определена система показателей, которые применяются при осуществлении оценки фактического состояния и эффективности использования производственной инфраструктуры продовольственного комплекса.

Ключевые слова: продовольственный комплекс, пищевая промышленность, производственная инфраструктура, управление инфраструктурой.

In the article the question of development of methodical approaches is reflected to estimation of providing of food complex by the objects of production infrastructure, explored the state of study of problem in relation to essence of management by the infrastructure of food complex, its component elements are selected, certainly system of indexes which adapt with the realization of estimation of the actual state and efficiency of the use of production infrastructure of food complex.

Keywords: food complex, food retail industry, production infrastructure, management by an infrastructure.

Важливими проблемами продовольчого комплексу залишаються підвищення ефективності та рівня його конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Зростання можливостей підприємств продовольчого комплексу більш раціонально та ефективно підходити до використання природних, матеріальних, фінансових, трудових ресурсів тощо безпосередньо залежить від розвитку інфраструктурного забезпечення комплексу. Це стосується і виробничої, і соціальної, і ринкової його ланок.

Серед основних тенденцій розвитку ринкової продовольчої системи визначено проблему формування принципово нової інфраструктури, що є адекватною до сучасної типології світового продовольчого ринку, тобто сприяння прискоренню формування його реальної інфраструктури, здатності адекватно відображати зміни цін та доходів сільськогосподарських товаровиробників. У світлі останніх досліджень з цієї проблематики не можна оминати увагою дослідження провідних вітчизняних та зарубіжних вчених О. Бакаєва, Н. Внукової, О. Дація, А. Кузнецової, М. Корецького, В. Стукача, В. Федька, Р. Нурке, А. Хіршмана, А. Янгсона та інших.

Розробка методологічних підходів до визначення ефективності діяльності об'єктів виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури, оцінки наявності та ефективності її використання формують основні цілі дослідження, що проводиться з метою підвищення ефективності функціонування об'єктів інфраструктури та поліпшення матеріально-технічного забезпечення продовольчого комплексу країни.

Основними завданнями даної статті є розроблення методичних підходів до обґрунтування оцінки техніко-економічного стану об'єктів інфраструктури продовольчого комплексу, дослідження її основних складових елементів та формування системи показників, що застосовуються при проведенні оцінки наявності та ефективності використання інфраструктури продовольчого комплексу.

Загальною функцією кожного виду інфраструктури є забезпечення належних умов діяльності підприємств сільського господарства, харчової та переробної промисловості, торгівлі та об'єктів (суб'єктів) агропродовольчого ринку. Ця функція і є критерієм віднесення тієї чи іншої галузі, виду виробництва або послуги до інфраструктури продовольчого комплексу та агропродовольчого ринку. Крім того, існують специфічні функції в інфраструктурному забезпеченні, які розрізняються за об'єктом впливу – системою виробничих відносин між суб'єктами комплексу та продуктивними силами конкретної його сфери і проявляються у характері впливу на розвиток комплексу, ступені впливу та результативності.

Розвиток інфраструктури продовольчого комплексу вимагає комплексного підходу, що полягає у створенні цілісної її моделі, яка б урахувала виробничий, організаційний, функціональний і структурний фактори, а також особливості товарних ринків на регіональному, міжрегіональному, національному та світовому рівнях. У системі управління інфраструктурною сферою продовольчого комплексу аналіз стану її розвитку займає дуже важливе місце. Це є спосіб вирішити проблему ефективності функціонування інфраструктурних підрозділів у різних підгалузях продовольчого комплексу, встановити взаємозв'язки та пропорції розвитку між різними підрозділами, здійснити кількісну оцінку техніко-економічного стану основних інфраструктурних об'єктів. Як функція управління аналіз включає оцінку внутрішніх і зовнішніх чинників ситуації, що відбувається, тенденцій розвитку економічних явищ, можливих резервів підвищення ефективності інфраструктурного сектору продовольчого комплексу.

Модель аналітичного забезпечення управління інфраструктурою повинна бути сформована через застосування сукупності методів і засобів, що забезпечують можливість оцінки стану об'єкта управління, перспектив його розвитку і підвищення ефективності. Створення такої моделі неможливе без підвищення технічної оснащеності галузі. Об'єктами економічного аналізу в системі управління

інфраструктурою є суб'єкти управління – ресурси та результати.

Основне завдання економічного аналізу управління інфраструктурою продовольчого комплексу полягає в такому:

- обґрунтуванні і виборі цілей управління окремих інфраструктурних підрозділів продовольчого комплексу, вивчення ефективності щодо прийняття та реалізації управлінських рішень;

- виявленні можливих резервів кращого використання ресурсів на об'єктах інфраструктури продовольчого комплексу;

- об'єктивній оцінці результатів діяльності, організаційно-технічного рівня інфраструктурного сектору продовольчого комплексу, оцінці стану, резервів, шляхів розвитку управління інфраструктурними об'єктами.

Критеріями для побудови ефективного механізму управління інфраструктурними об'єктами продовольчого комплексу є:

- створення поліпшених умов діяльності щодо розвитку виробництва та забезпечення відповідного соціально-економічного середовища існування для сільськогосподарських товаровиробників, переробників продовольчої продукції та працівників торгівлі продовольчими товарами;

- підвищення якості послуг у сфері виробництва та споживання продовольчих товарів;

- ступінь оптимальності, обґрунтованості, оперативності прийняття управлінських рішень в агропродовольчій сфері;

- зростання ефективності інфраструктурного сектору продовольчого комплексу.

Методологічною основою для вироблення обґрунтованого управлінського рішення є здійснення аналітичної оцінки стану показників розвитку інфраструктури за поточними (оперативними) даними звітнього періоду. Це є оцінка підсумків роботи за звітний період (обсяги виконаних робіт і послуг), ефективного використання ресурсів (показники фінансово-економічної діяльності об'єктів інфраструктури, наявності та руху основних засобів об'єктів інфраструктури тощо), оперативного аналізу та виявлення результатів. Загальним принципом оцінки ефективності використання інфраструктурних об'єктів є зіставлення ефекту та витрат. Іншим способом для вироблення управлінських рішень є можливість використовувати також економічний аналіз з оглядом на перспективу. Методологічно це ґрунтується на розробці попередніх, перспективних рішень, з використанням функціонально-вартісної методики (функціонально-вартісний аналіз Майлса, Соболева).

Важливе місце при цьому займає обґрунтування системи показників, за якими здійснюється оцінка техніко-економічного стану об'єктів інфраструктури продовольчого комплексу та споживчого ринку. Сьогодні немає єдиного методичного підходу до формування системи факторів і способів розрахунку їх впливу на інфраструктуру. Вдосконалення системи чинників повинне відбуватися шляхом їх типізації, стандартизації її класифікаційних ознак та методів розрахунку. З огляду на багатомірність та багаточисельність чинників впливу на інфраструктуру це робить оцінку їх сукупного впливу кількісним методом неможливою. Тому перш за все система показників впливу на інфраструктурні об'єкти ПК повинна бути стандартизованою. Для вироблення уніфікованої методики економічного аналізу

об'єктів інфраструктури необхідно, по-перше, збільшити вірогідність механізованого обрахунку всіх чинників впливу через зменшення кількості їх словесних тлумачень, а також усунути складнощі з упорядкуванням інформаційної бази внаслідок недосконалості офіційної статистики (мається на увазі і повнота статистичних даних, їх достовірність, об'єктивність і доступність).

Загальновідомим способом оцінки стану інфраструктури є метод інтегральних індексів насиченості регіонів країни інфраструктурними об'єктами. Такий метод можна застосовувати і при здійсненні оцінки стану об'єктів інфраструктури продовольчого комплексу.

Найбільш поширеним підходом до оцінки забезпеченості інфраструктурних потреб тієї або іншої сфери господарювання є підхід, заснований на модифікаціях відомої методики Беннета, що дає змогу інтегрувати інформацію за допомогою узагальнення абсолютних або відносних характеристик різних інфраструктурних ланок на певній території. Прийнятими для здійснення подібної процедури є і розрахунки коефіцієнтів Енгеля для визначення насиченості регіонів транспортом, енергетикою, телефонними мережами. Як вважає А. Кузнєцова [1, с. 124], крім зазначених вище методичних розробок, можливе використання модифікованих коефіцієнтів К. Успенського, що обчислюються відношенням вартості основних фондів виробничої інфраструктури до кубічного кореня із добутку кількості населення в регіоні, площі економічно активної території і валової продукції. Цей підхід було застосовано в наукових розробках ВНДІСІ та РВПС РФ.

Здійснення аналітичної оцінки фактичного стану інфраструктурних об'єктів відбувається на основі системи показників, яка повинна містити наступні основні їх групи, необхідні для прийняття рішення щодо ефективності використання виробничої інфраструктури:

- показники обсягів робіт, що належить виконати системі виробничого обслуговування, як у натуральному вираженні, так і вартісному (обсяги виробленої продукції в натурі та її вартість; нормативи, що характеризують необхідний рівень розвитку системи виробничого обслуговування);
- показники розвитку матеріально-технічної бази галузевої системи виробничого обслуговування, рівня розвитку активної частини основних засобів і розвитку пасивної частини основних засобів;
- показники якості матеріально-технічної бази інфраструктури;
- показники виробничих ресурсів системи виробничого обслуговування: кількість зайнятих працівників і якісний склад зайнятих, наявність основних засобів і їх якісні структурні характеристики;
- показники ступеня використання матеріально-технічної бази у часі та за потужністю;
- показники результатів діяльності системи виробничого обслуговування у вартісному і натуральному вираженні;
- показники ефективності використання праці в системі виробничого обслуговування у вартісному і натуральному вираженні;
- економічні показники динаміки системи виробничого обслуговування;
- показники зв'язку інфраструктури з іншими господарськими комплексами – по лініях попиту на її послуги та матеріального забезпечення її розвитку.

Цілком очевидно, що виробнича інфраструктура – одна із важливих і необхідних ланок функціонування продовольчого комплексу. Найважливішою функцією виробничої інфраструктури є забезпечення безперервності й безперебійності процесу відтворення всього комплексу, по всіх його сферах і підрозділах з метою доведення продовольчої продукції від виробника до споживача. Ця функція конкретизується в таких видах економічної діяльності, як заготівлі, зберігання, транспортування, пакування, ремонтно-технічне забезпечення, агрохімічне й ветеринарно-санітарне обслуговування.

У продовольчому комплексі функціонують такі великі підрозділи виробничої інфраструктури: холодильно-складське і таропакувальне господарство, ремонтно-технічний сервіс і дорожньо-транспортне обслуговування, аеродроми з технікою сільськогосподарської авіації, агрохімічне та меліоративне обслуговування, ветеринарна служба з розгалуженою мережею ветдільниць, лікарень, аптек тощо. Діяльність цих формувань по різному впливає на основне виробництво. Виробнича інфраструктура, не створюючи матеріального продукту, сприяє збереженню виробленої продукції, своєчасному її транспортуванню, переробці, реалізації, доведенню її до споживача в товарному вигляді.

Розвиток виробничої інфраструктури перш за все обумовлений обсягами виробництва сільського господарства та галузей переробки сільськогосподарської продукції. Виробнича інфраструктура має інтеграційну властивість, тобто в результаті діяльності окремі види виробництва набувають характеру комплексу, а співвідношення між послідовними стадіями формування кінцевого продукту продовольчого комплексу за основними техніко-економічними і фінансовими параметрами становить його функціональну структуру.

Розвиток технічної інфраструктури продовольчого комплексу залежить від складу утворюючих її елементів, видів і ступеня стійкості зв'язків між ними [2]. Для підвищення техніко-технологічного забезпечення виробництва продовольчої продукції необхідне прогнозування розвитку і моделювання технічної інфраструктури продовольчого комплексу.

Система технічної інфраструктури продовольчого комплексу складається з наступних елементів: виробники сільгосптехніки і продовольчого машинобудування, структури збуту сільгосптехніки і продовольчого машинобудування, підприємства технічного обслуговування, інформаційно-аналітичні структури, комерційні експлуатаційні структури, сільськогосподарські підприємства, підприємства харчової промисловості.

Формування нових економічних відносин, що спрямовані на забезпечення товаровиробників широким спектром послуг у виробничій сфері й сфері реалізації продовольчої продукції, визначило необхідність розширення функцій суб'єктів технічної інфраструктури продовольчого комплексу. У поєднанні з розширенням інтеграційних зв'язків в аграрній сфері це зумовило також і появу нових зв'язків у системі техніко-технологічного оснащення підприємств. Якщо розглядати поелементно і в сукупності технічну інфраструктуру, що діє, то можна виявити неефективність реалізації певних функцій машинно-технологічного забезпечення. Якість послуг, пропонованих різними комерційними структурами, не відповідає їх вартості і не дає змоги підприємствам реалізувати свій виробничий потенціал.

Недолік доступних послуг спеціалізованих підприємств вимушує товаровиробників власними силами вирішувати наявні проблеми [3].

Розвиток харчової та переробної ланки продовольчого комплексу та підвищення рівня конкурентоспроможності виробництва цього інфраструктурного сектору стримується низьким технічним рівнем виробництва та досить обмеженими обсягами інвестицій, що не дають змоги оновлювати та впроваджувати перспективні науково-технічні розробки, хоча й процес оновлення виробничих потужностей у галузі відбувається більш прискорено порівняно із сільським господарством.

Проте спостерігається недостатній рівень забезпеченості окремими видами потужностей з переробки сільськогосподарської продукції та високий (40–50%) рівень їх зносу, низький рівень технічного оснащення багатьох харчових підприємств, неможливість упровадження на них сучасних технологій глибокої і комплексної переробки сільськогосподарської сировини, відсутність вітчизняного виробництва переважної частини технологічного обладнання (для таких галузей, як кондитерська, олійно-жирова, значна частка м'ясної та молочної, частина важливого обладнання ввозиться з-за кордону). Щоб досягнути технологічного рівня країн з індустріально розвиненим господарством, необхідно довести та зберегти стійкість оновлення основних фондів галузі до 10% при відповідній світовій якості машин, обладнання, технологій. Визначення техніко-економічного стану інфраструктури галузі та його оцінку можна здійснити за наступною системою показників (табл.).

Галузева структура харчової промисловості повинна наблизитись до аналогічної в європейських економічно розвинених країнах з урахуванням вітчизняної специфіки та гострої необхідності забезпечення перспективних потреб аграрної сфери у виробничих спорудах для збереження вирощеної продукції і вироблених продуктів харчування, потужностях з переробки аграрної сировини і технічних засобах її доставки й реалізації.

Існують загальні для підприємств харчової промисловості проблеми у використанні технічного обладнання та його впливу на якість інфраструктурних послуг. Перш за все це стосується неефективного використання водопровідних і каналізаційних мереж, споруд, насосних агрегатів, значна частина яких уже давно відпрацювала нормативний строк експлуатації та потребує заміни або повного оновлення, оскільки сьогодення їх експлуатація призводить до підвищених витрат електроенергії та збільшення собівартості послуг. Як наслідок, нераціональні втрати сировини при виробництві харчових продуктів, зростання витрат води на технологічні цілі під час виробничих процесів, неналежна якість харчової продукції, неможливість забезпечити належний контроль за безпечністю вироблюваної продукції.

Від розвитку інфраструктурної сфери продовольчого комплексу безпосередньо залежить якість та безпечність харчової продукції. У сучасних умовах розвитку продовольчого ринку постійно зростають вимоги до якості продукції, що виробляється, та засобів її контролю. Контроль за безпекою продукції галузі ускладнюється інколи через постачання для неї вже забрудненої сільськогосподарської сировини і матеріалів та стримується відсутністю коштів для впровадження сучасних технологічних заходів. Тому важливим напрямом інноваційного розвитку галузі є розробка приладів контролю та вимірювання, технологій вмісту генетично модифікованих організмів у продуктах харчування та впровадження організаційних інновацій щодо запровадження

Основні показники оцінки техніко-економічного стану інфраструктури харчової промисловості

Показники обсягів роботи об'єктів інфраструктури харчової промисловості	Показники ефективності діяльності об'єктів інфраструктури у харчовій промисловості	Надлишок та рух основних засобів на об'єктах інфраструктури в харчовій промисловості
Обсяги реалізованої продукції, млн.грн. (у порівняльних цінах 2000 року)	Середньорічна кількість найближчих підприємств підприємств у харчовій промисловості, тис. осіб	Коефіцієнт надходження основних фондів, %
Обсяги виробництва харчової продукції у натуральному вираженні, у відповідних одиницях (за видами продуктів)	Валова додана вартість, млн.грн.	Коефіцієнт вибуття основних фондів, %
Кількість підприємств харчової промисловості, всього, одиниць	Фінансовий результат від зведеної діяльності: - до оподаткування, млн. грн.; - на 1 працівника, грн.	Коефіцієнт зносу основних фондів, %
Кількість підприємств харчової промисловості, що витрачали кошти на: - дослідження і розробки; - придбання нових технологій; - виробництво проектування; - придбання машин, обладнання, установок, інших основних засобів.	Чистий прибуток (збиток), млн.грн. Чистий прибуток на 1 працівника, грн.	Основні засоби харчової промисловості (у фактичних цінах, на кінець року), млн.грн.
Введено в дію окремих виробничих потужностей (за видами харчової продукції), у відповідних одиницях	Інвестиції в основний капітал, млн.грн. З них: - на обладнання; - на технічне переоснащення і реконструкцію діючих підприємств Рентабельність операційної діяльності промислових підприємств у харчовій промисловості, % Питомі витрати енергоресурсів на виробництво окремих видів продукції харчової промисловості: - паливо в умовному обчисленні; - теплоенергія, Мкал; - електроенергія, кВт год. Операційні витрати на виробництво продукції, робіт, послуг за елементами витрат у розрізі видів економічної діяльності У т. ч. на виробництво продукції, робіт, послуг, тис. грн. Фондоозброєність праці (вартість основних засобів на 1 працівника), грн. Фондовіддача (обсяг реалізованої продукції на 1 грн. основних засобів), грн. Обсяг реалізованої продукції на 1 працівника, тис. грн.	

систем управління якістю продукції.

Практично позбавлені відповідної інфраструктури малі підприємства галузі, які неспроможні належним чином контролювати якість та безпеку як сировини, що вони використовують, так і готової продукції. Питання виробничого лабораторного контролю не мають належного вирішення і на більшості середніх підприємств, що виробляють значну частку продукції. Лише незначна частка підприємств оснащена необхідним обладнанням, що дає змогу освоювати методики, які спроможні визначити весь спектр показників, що нормуються ДОСТами та санітарними правилами. Найгостріша потреба існує в хроматографах, приладах радіаційного контролю, стандартних зразках, відсутнє технічне забезпечення для освоєння сучасних методик визначення гістаміну, отрутохімікатів, нітрозаміну. За відсутності належним чином оснащеної лабораторії харчове підприємство не має можливості дослідити за повним переліком показників безпечності сировини з метою виявлення невідповідності та компенсації її в процесі обробки. Замовлення ж досліджень в інших лабораторіях здорожчує продукцію і знижує її конкурентоспроможність.

Таким чином, розвиток виробничої інфраструктури харчової промисловості вимагає насамперед підвищення енергоефективності, зокрема заміни застарілого обладнання, що використовується у першу чергу для загальновиробничих потреб – котельних, систем опалення та вентиляції, систем виробництва та використання стиснутого повітря, систем освітлення, холодильних установок та ін. Крім того, велике значення для вдосконалення інфраструктурного забезпечення продовольчого комплексу мають такі напрями:

1) забезпечення модернізації допоміжних, сервісних та інших виробництв і служб, від яких залежить ефективність основного виробництва (мережі та об'єкти електро-, газо-, тепло- і водозабезпечення, каналізації і очисних споруд, транспортні цехи, технологічні автомобільні і залізничні шляхи, холодильне і складське господарство);

2) прискорення переходу галузей вітчизняного машинобудування для продовольчого комплексу на виробництво обладнання, приладів контролю та вимірювання, яке б забезпечувало випуск продуктів харчування, що повністю відповідають європейським стандартам і вимогам до якості та екологічності продовольства, та недопущення забруднення довкілля відходами підприємств харчової промисловості задля практичного прискорення пристосування існуючої стандартної бази у сфері виробництва та перероблення харчової сировини до вимог міжнародних та європейських стандартів;

3) створення лабораторій та центрів з контролю якості та безпечності загального користування, щоб уможливити випуск продукції належної якості для малих та середніх підприємств харчової промисловості.

Література

1. Кузнецова А. И. Инфраструктура: вопросы теории, методологии и прикладные аспекты современного инфраструктурного обустройства. Геоэкономический подход / Кузнецова А. И. – М. : КомКнига, 2006. – 456 с.

2. Оцінка техніко-економічного стану об'єктів інфраструктури та виробничих фондів України: [монографія] / [Данилишин Б. М., Хвесик М. А., Корецький М. Х., 192

Дацій О. І.]. – Донецьк: ТОВ “Юго-Восток, Лтд”, 2008. – 375 с.

3. Виробнича структура АПК України: стан та перспективи розвитку / [Чернюк Л. Г., Антоньєва Л. С., Щедрова І. М. та ін.]. – К., 2000. – 85 с.

УДК 338.439.02:631.57

Т. В. Стройко

Миколаївський державний аграрний університет

ВІДТВОРЕННЯ ВИРОБНИЧОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ АГРАРНОЇ СФЕРИ: СТАН І ПРОБЛЕМИ

У статті обґрунтовано концептуальні підходи до відтворення виробничої інфраструктури підприємств як основного елемента підвищення конкурентоспроможності вітчизняної аграрної сфери. Зазначається, що формування дієвої системи інфраструктурного забезпечення підприємств галузі стримується через відсутність чітких організаційно-технічних, правових та економічних гарантій з боку держави.

Ключові слова: виробнича інфраструктура, аграрна сфера, конкурентоспроможність.

В статье обоснованы концептуальные подходы к воспроизведению производственной инфраструктуры предприятий как основного элемента повышения конкурентоспособности отечественной аграрной сферы. Указывается, что формирование действенной системы инфраструктурного обеспечения предприятий отрасли сдерживается из-за отсутствия четких организационно-технических, правовых и экономических гарантий со стороны государства.

Ключевые слова: производственная инфраструктура, аграрная сфера, конкурентоспособность.

In article justified conceptual approaches to reproduce production infrastructure enterprises as a fundamental element of competitiveness domestic agrarian areas. Noted that the formation of effective system of infrastructure ensure the enterprises of agrarian areas of lack of clear organizational-technical, legal and economic guarantees from the State.

Keywords: production infrastructure, agricultural, competitiveness.

У сучасних умовах розвитку аграрної сфери України більшість вітчизняних підприємств потребують обґрунтованого системного підходу до підвищення продуктивності та ефективності виробничого процесу. Для вирішення цих комплексних проблем необхідні насамперед дієві заходи щодо відтворення та ефективного функціонування структур виробничої інфраструктури. Саме тому нагальним питання є обґрунтування концептуальних підходів до відтворення виробничої інфраструктури підприємств аграрної сфери.